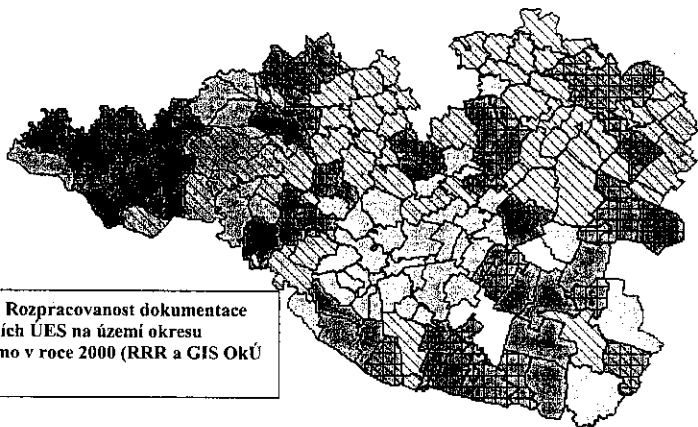

ÚSES – od dokumentací ke standardům dat

Jiří Hiess

Za roky platnosti zákona č.114/1992 Sb. jsem měl jako pořizovatel územně plánovací dokumentace na okresním úřadu možnost, ba povinnost zadávat zpracování dokumentace ÚSES. 1636 km² znojemského okresu se za 90. léta utěšeně pokrylo generely a plány lokálních ÚSES. Jak vidíme na následujícím obrázku z roku 2000, mnoho bílých míst nezbylo a dnes už můžeme směle prohlásit, že Znojmsko "má zcela pokryto".

Světlejší zelená barva označuje území s generelem, tmavší jsou plány. Šikmá šrafa vyznačuje území, kde byl generel zhotoven digitálně, popřípadě byl za dozoru autora ÚSES následně zdigitalizovaný, čtverečkovaná šrafa označuje digitální plány ÚSES. Vidíme, že více než 4/5 okresu byly vyhodnoceny specializovanými projektanty a ÚSES se postupně stal závaznou součástí územních plánů obcí.

Obr.: Rozpracovanost dokumentace místních ÚSES na území okresu Znojmo v roce 2000 (RRR a GIS OkÚ ZN)

Celá historie začala v hloubi 80. let, kdy v obvodu zemědělského družstva Vrbovec operoval projekční tým architekta Jiřího Löwa z brněnského Agroprojektu. Tehdy se houfně projektovaly Souhrnné pozemkové úpravy a velkolepé meliorace. V této době však Löwovi lidé v katastrech vinorodého moravsko-rakouského pohraničí, kde běžně najdeme 90% zornění, vyrukovali s konceptem ekologicky stabilní krajiny. Objevil se pojem ÚSES.

Slovenští kolegové z bratislavského Urbionu nezaváhali a již v roce 1989 regionální ÚSES zapracovali do územního plánu velkého územního celku okresu Znojmo. Připadali jsme si pokrokově. Ovšem jen do doby, než padl vitální dvacetiletý dubový les u Hevlína a eko-projektanti operativně odsunuli původně vymezené biocentrum dále od freeshopů budovaných v bezcelní zóně u hraničního přechodu do Laa. Ministerstvo tehdy akci odůvodnilo tím, že ÚSES vymezený před účinností zákona 114 v roce 1992 přece nemohl být tím správným a ochrany hodným ÚSESem. Inu, divoký východ.

Již v prvé půli 90. let začínalo být jasné, že jsou rozdíly ve schopnostech a výkonnosti projektantů GIS a také úředníků exekutivy. Měli jsme sice zcela nový resort ŽP, ale příroda nadále dostávala na frak, bez ohledu na to, byla-li popsána řečí souhrnných pozemkových upravitelů, či ekologických stabilizátorů. Ukazovalo se, že je na čase zdvihnout oběma stranám pomyslnou laťku.

Skříň úřadů utěšeně bobtnala slohami plnými map, textů a tabulek. Postupně skončili projektanti projektující krajinu v pohodlí za okénkem svého automobilu, což se odráželo při oponenturách, stáli jsme před otázkou, co s dokumentací, která věcně nenavazovala na hranici řešeného území, jak uchopit tu obrovskou hromadu vesměs užitečných informací a instrukcí. Jak ÚSES správně interpretovat v územních řízeních u ne právě nejvšticnějších stavebních úřadů? Jak docílit, aby odůvodněný a správný koncept z generelu přežil i komplexní pozemkovou úpravu, změnu projektanta, naivního úředníka, neodbytného investora?

Přistoupili jsme k pomalému a postupnému využívání geoinformačních technologií - GIS. Projektanty jsme přesvědčovali, že nebude na škodu, budou-li projektovat s pomocí počítače. Notabene, když od zadavatele obdrží podkladové digitální mapy. Vzhledem k organizaci GIS na okresním úřadu ve Znojmě, který dal při volbě referenčního mapového podkladu přednost katastrální mapě, byly lokální ÚSESy na Znojemsku zhruba od poloviny 90. let zhotovovány ve velkém měřítku.

Projektanti dostali digitalizovanou katastrální mapu, výškopis - vektory vrstevnic, polygony BPEJ a k tomu stručný zadávací předpis, jak digitální ÚSES zhotovit. Nešlo o žádné zhůvěřilosti. Mapová část místního ÚSES byla popsána jednoduchým datovým modelem. Bylo jedno, pracoval-li projektant v CAD či GIS systému. Jeho povinností bylo celý obsah návrhové části vměstnat do jednoznačně identifikovaných polygonů. Právě sada unikátních identifikátorů jednoznačně určovala, o jaký prvek ÚSES se jedná a kde leží.

Docílili jsme tak stavu, že v posledních letech nebyl důvod zadávat celookresní generely a podobná "stmelovací" zadání, protože návaznosti ohlíželi při kontrole plnění zakázek a nejspíše při oponentuře specialisté z referátu životního prostředí. A samotný způsob zadání a zpracování zaručovali, že hotová dokumentace se vedle obvyklé papírové formy do skříně navíc jakoby zasunula do mozaiky dalších v GIS.

K výhodám patří snadná přenositelnost, což vyniká právě v současné etapě reformy veřejné správy, kdy je nezbytné rozdělit agendu jednoho referátu ŽP mezi několik nástupnických radnic. Za výhodu považujeme unifikovanou legendu používaných symbolů - výkonní úředníci se už stěželi mohli vymlouvat, že tomu nerozumějí, když projektant použil jakousi sice originální a geniální, nicméně nesrozumitelnou sadu symbolů a barev. Projektanti byli až znechuceni, když zjistili, že roční práce se na konci vejde na jednu trapnou disketku nebo cédéčko a že tam je kupodivu vše podstatné. V době, kdy UHÚL zpracovával OPRL, dostal lokální ÚSES okresu na jediném CD.

Není asi na místě vychloubat se naší metodikou. Dobře víme, že byla jednou z mnoha obdobných, jak s postupem času a pronikání informatizace lidé zjišťovali, že počítače mohou být ku prospěchu i v tomto oboru. Dobře pamatujeme na své tápání, když jsme od maximalistického modelu, kdy jsme v digitální dokumentaci požadovali plný ekvivalent vši vypracované dokumentace, postupně dospěli k redukované a až jakoby chudíčké formě, kterou se osměluji přiložit pro Vaši informaci, počtení a případně Vaše rady do budoucna. Okouzlení technologií pominulo, zbyla jen tvrdě odcvičená zkušenost, že GIS je sice

mocným, ale pouhopouze nástrojem. Pro evidenci bezpochyby, pro analýzy netušených rozměrů jistě, pro přesnou a rychlou exekutivu nejen v kancelářích zasvěcených expertů taktéž.

Technicky zaměřenému čtenáři pro pořádek uvedme, že jsme používali český GIS SW TopoL a americký GIS SW ArcView 3.x plus potřebné konvertory z CADovských formátů dgn, dwg, dxf apod. Vedle již zmíněných podkladů naši projektanti dostali pro svoji vlastní tvůrčí práci též barevné ortofoto s aktuálním stavem krajiny, šedotónové zvětšeniny leteckých snímků z historického archivu Vojenského topografického ústavu v Dobrušce. Pracovali jsme zásadně v S-JTSK a našim finálním datovým formátem byl ESRI shapefile. Výstupy ÚSES sloužily prakticky okamžitě jako vstup pro další projekty, dokumentace ve správních řízeních a digitální ÚSES byl v redukované podobě (ne zcela úplná dokumentace, jen pro přehled a indikaci střetů) přístupný na lokální počítačové síti okresního úřadu. Reálně tedy v jedné chvíli desítkám zájemců o prohlížení a zkoumání.

Jsa na hranici s Rakouskem nemohli jsme nezkoumat i rakouské instrumenty ochrany a kultivace krajiny. Někteří naši projektanti (např. Hartl, Bínová) vyrazili na rakouské území, aby je cvičně popsali "naši řeči ÚSES". Na společných jednáních jsme vstřebávali jejich již překonaný biotopkartierung, způsoby řízení, dotační politiku apod. ÚSES se stal tématem, které podobně jako sama příroda překročilo administrativní hranice a spojilo lidi stejných zájmů.

Zastávám názor, že naše vesměs pozitivní, ryze praktická a dlouhodobá zkušenost užití GIS pro agendu ÚSES v podmínkách referátu regionálního rozvoje venkovského okresu ukazuje cestu, jak organizovat projekční práce i exekutivu tohoto druhu v blízké budoucnosti. Systémově velmi příhodná je nyní situace na nově zřízených krajích a krajských úřadech. Kraje jsou bez výjimky vybaveny systémem ArcGIS, jsou nadány silnými kompetencemi a v lokální úrovni roste a dozajista bude sílit nová síť realitě velmi blízkých úřadů obcí s rozšířenou působností. Vznikla nová pracovní místa, která bude nanejvýš vhodně obsazovat novými odborníky, lidmi, kteří ještě nejsou opotřebovaní zlozvyky zakořeněnými v tuzemské veřejné správě.

Nastal čas, kdy je nezbytné dohodnout společný datový model a metodu podobnou té právě popsané deklarovat za povinnou. Není nadnesené označit tento rodící se projekt za vznik republikového registru ÚSES a lze si jen přát, aby kompetentní instituce zbytečně nepřeshlapovaly na místě. Neučiní-li tak MŽP, mohou jistě kraje stanovit svá pravidla pro vznik, oběh, uchovávání a užívání dokumentací typu ÚSES. Některé kraje již takto zcela cílevědomě postupují. Zlínský vytvořil vzorový zadávací dokument, Vysočina v pozoruhodném systému grantů dotuje pozitivní aktivity. Všechny kraje budují robustní geografický informační systém.

Dnes již není pochyb, že účelně použitá geoinformační technologie urychluje a zpřesňuje vlastní tvůrčí práci a v konečném důsledku zefektivňuje péči o krajinu, přírodu, o životní prostředí. Znojenská zkušenost dohasínajícího okresu i slibný rozjezd krajů a "trojek" bud'ťež výzvou projektantské a akademizující veřejnosti! Přišla doba integrace a standardů. Přiložená jednostránková metodika dobře posloužila v době, kdy mnozí kolegové bloumali v nepřeborných stozích papíru a ještě dnes může posloužit jako studijní materiál a odrazový můstek váhajícím.

Příloha OkÚ ZN ke smlouvám na zpracování zjednodušeného plánu místního ÚSES v k.ú. nnn

Projekt sestává ze tří vrstev: RUnnn, CHUnnn a USESnnn, kde "nnn" je třímístný kód řešeného katastrálního území podle číselníku Katastru nemovitostí, anebo kód projektu podle číselníku OkÚ Znojmo, je-li řešeno více než jedno k.ú. Polygony jsou ohraničeny linií závažné barvy a tloušťky. Kartografické zobrazení: Křovákovo, souřadný systém: S-JTSK. Zároveň je součástí dokumentace digitalizovaného ÚSES technická zpráva (kapitola) s popisem kódování, struktura a rozsahu dat, postupu digitalizace s ohledem na přesnost, podklady a další užití díla.

• RUnnn

Hranice řešeného území. Hraniční linie: silná černá. Jediný polygon nesoucí popisné atributy:

NAZEV	30 znaků	název projektu,
STUPEN	2 znaky	stupeň (GENEREL/ PLÁN/ PROJEKT),
RESITEL	50 znaků	identifikace řešitele,
ROK	4 celá čísla	rok pořízení.

• CHUnnn

Chráněná území přírody. Polygonová vrstva. Hraniční linie: tenká fialová čára. Polygony jediného druhu mají databázi o položkách:

KAT	4 znaky	kategorie CHÚ (zkratka dle kategorizace zák. 144/1992 Sb., písmeno N značí navržená CHÚ)
NAZEV	50 znaků	název CHÚ

• USESnnn

Nejdůležitější vrstva obsahující prvky ÚSES - polygony jediného druhu s topologií a s připojenými popisnými atributy (BK= biokoridor, BC=biocentrum). Všechny prvky, které je zvykem zobrazovat jako liniové, budou nahrazeny polygonem o malé šířce. Atributy prvků ÚSES (struktura souboru P000i.DBF ∈ USESnnn.BLK v případě Populu) - primární popisné databáze:

ID_KU	3 čísla	číslo nnn k.ú. nebo projektu
ID_USES	4 znaky	identifikátor prvku v daném k.ú.: první pozice identifikátoru je jedno ze tří písmen: K - biokoridor, C - biocentrum, I - interakční prvek, další tři pozice jsou pro unikátní pořadové číslo prvku (0..99 pro C, 100..199 pro K, 200.. pro I) shodně s označením v mapách. Tato položka je klíčová pro navázání popisných atributů uvedených zvlášť v tabulkové části ÚSES v souboru LUSESnnn.DBF.
VEZNAM1	znak	L - lokální, R - regionální, G - nadregionální
STAV	1 znak	E - existující, N - navrhovaný
NAZEV	50 znaků	název prvku

6 druhů hraničních linií:

BK a BC místní existující	tenká souvislá sv. zelená čára
BK a BC místní navržené	tenká souvislá červená čára
BK a BC reg.+nadr. existující	silná souvislá sv. zelená čára
BK a BC reg.+nadr. navržené	silná souvislá červená čára
interakční prvek existující	tenká souvislá sv. modrá čára
interakční prvek navržený	tenká přerušovaná sv. modrá čára

V případě jemnější struktura, např. rozlišili-li projektant u stávajících prvků jednoznačně a směrně vymezené, uvede to jako atributový příznak do tabulky LUSESnnn.DBF.

Strukturu souboru LUSESnnn.DBF nepředepisujeme, je povinný i při nedigitálním zpracování ÚSES (jako tabulková část, obsah je dán metodikou MŽP pro zpracování ÚSES), jedinou povinnou položkou je pole ID_USES identifikující prvek a uvádějící záznam detailních informací o prvku. Bude obsahovat vlastní neobsažnější informace o prvcích ÚSES.

RNDr. Jiří Hiess, kraj Vysočina, Jihlava, hiess.j@kr-vysocina.cz